

3

Komunikat
Janusz Szymański

4

Utracona biblioteka gen. Jana Henryka
Dąbrowskiego
Urszula Paszkiewicz

6

Kaplica w Jabłonowie nad Niemnem
Dorota J. Kutry

9

Jeszcze o fałszerzach dzieł sztuki
Andrzej Ryszkiewicz

11

Lekarz instrumentów grających
Krzysztof Lesiak

12

Ratując zbiory biblioteczne z powodzi
Jan Wołosz

14

Katalog strat wojennych (1939-1945)
Monika Kuhnke

15

Nielegalny obrót dobrami kultury
Piotr Ogródzki

16

Katalog strat
Monika Barwik

20

Kradzież a prawo w Szwecji
Jan Larecki

22

Rewindykacje po traktacie ryskim (II)
Jacek Miler

24

Zbiory ordynata
Agnieszka Łuczak

26

Zaginione tablice
z cokołu pomnika Kilińskiego
Janusz Mróz, Krzysztof Lesiak

28

Włamanie do muzeum w Olsztynie
Piotr Ogródzki

30

Summary

Komunikat

Potrzeba opracowania i wydania informatora o bibliotekach i księgozbiorach prywatnych na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej wydaje się oczywista wobec faktu, że ostatnia publikacja na ten temat, obejmująca również archiwa, zbiory sztuki i niektóre zabytki, ukazała się... ponad 70 lat' temu. Informacje tam podane były zresztą częściowo nieaktualne już w momencie wydania, gdyż dotyczyły często stanu sprzed 1914 r. Druga wojna światowa spowodowała tak duże zmiany, że ta pożyteczna publikacja stała się w dużym stopniu zdezaktualizowana. Sprawa stała się tym bardziej paląca po wydaniu przez Biuro Pełnomocnika książki pt. „Straty bibliotek w czasie II wojny światowej w granicach Polski z 1945 r. Wstępny raport o stanie wiedzy” (Warszawa 1994). Jak sam tytuł wskazuje, raport nie obejmował bibliotek z ziem wschodnich. Aby móc ocenić straty poniesione na tamtych terenach w wyniku II wojny światowej i późniejszych przemian politycznych, trzeba wpieryw znać stan posiadania przed 1939 r.

Gromadzenie materiałów do informatora zostało rozpoczęte w 1995 r. od rozpisania niektórych źródeł zawierających dane o wielu bibliotekach. Można tu wymienić np. wspomnianą wyżej pracę Chwalewika, a także „Biblioteki światowe. Spis na dzień 1 stycznia 1930 r.” (Warszawa 1932 r.), „Biblioteki Wileńskie” (Wilno 1932) oraz R. Aftanazego „Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej.” (T. 1-11. Wrocław 1991-1997). Wykorzystane zostały także materiały rękopiśmienne, archiwalne i biblioteczne.

Uzyskane tą drogą informacje okazały się dalece niewystarczające i nadal pozostało wiele „białych plam”. Należało sięgnąć do źródeł pozabibliotecznych, często nietypowych. Kwerendą objęte zostały sprawozdania z działalności najróżniejszych organizacji społecznych, ogólnopolskich i lokalnych, szkół średnich i wyższych (rozproszenie i ogromne luki w bibliotekach tego rodzaju publikacji nastroczało szczegól-

nie wiele kłopotów z ich wykorzystaniem), monografie i przewodniki regionalne, książki adresowe, słowniki biograficzne oraz czasopisma. Rezultatem tak rozszerzonej kwerendy było powiększenie liczby znanych bibliotek o ponad 40% oraz znaczne uściślenie danych uzyskanych w pierwszym etapie, a liczba wykorzystanych źródeł przekroczyła 600 pozycji.

Od jesieni 1997 r. trwają prace nad przygotowaniem zebranych materiałów do druku. Informacje o każdej bibliotece nanesione są na formularz, zawierający lokalizację administracyjną miejscowości, nazwę biblioteki z podaniem adresu i właściciela, rok powstania, stan zbiorów (możliwie najbliższy dacie wybuchu wojny) oraz bibliografię. W dodatkowym punkcie formularza znajdują się informacje nie mieszczące się w pozostałych. Oczywiście, dla wielu bibliotek nie udało się wypełnić wszystkich punktów. Obiekty, dla których zebrano informacje szczątkowe i wątpliwe znajdują się w aneksie, w tzw. opisach skróconych. W chwili obecnej (marzec 1998 r.), po weryfikacji, dysponujemy danymi o ponad 5100 bibliotekach instytucjonalnych i prywatnych. Analizy statystyczne materiału znajdują się w tabelach po tekście głównym. Właściwy informator poprzedzony będzie wstępem metodycznym, a ponadto zaopatrzonej w indeks: właścicieli bibliotek i nazw osobowych oraz bibliografię z wykazem skrótów i mapy.

a następnie skazano go na kilka lat więzienia. Okazał się nim pracownik muzeum.

I tu zaczyna się prawna łamigłówka

Z relacji prasy szwedzkiej wnieść można, iż tamtejsze ustawodawstwo zakłada legalność nabycia w dobrej wierze, nawet jeśli przedmiot byłby efektem kradzieży lub innego przestępstwa i na dodatek stanowił obiekt muzealny, ergo – był własnością społeczną. Z dyskusji prawnej, jaka towarzyszyła drugiej sprzedaży kolczyków w maju 1997 r. wynika, że w Szwecji obowiązują dość liberalne uregulowania prawne dotyczące kupna w dobrej wierze, nie gwarantujące prawa restytucji dla osoby lub instytucji poszkodowanej. Staffan Linde ze szwedzkiego Ministerstwa Sprawiedliwości, zajmujący się badaniem tej sprawy, stwierdził, iż aktualnie obowiązujące przepisy nie mają zastosowania do wystawionych na sprzedaż kolczyków, jako że działa tu właśnie prawo dobrej wiary. W tej indywidualnej sprawie musiałby wypowiedzieć się wcześniej sąd i wydać właściwe postanowienie, korzystne dla pokrzywdzonego, czyli w tym przypadku muzeum. Ewentualne propozycje nowych uregulowań

prawnych chroniących prawo poszkodowanego do utraconego w wyniku przestępstwa dobra – zauważa Linde – i tak nie miałyby zastosowania do kolczyków Christiny Nilsson.

tłum. i oprac.
Jan Larecki

dokończenie ze str 3

Informator ukaże się w dwóch woluminach o objętości ponad 1000 stron druku. Publikacja przewidziana jest na koniec 1998 r.

Ponieważ kwerendę należało w pewnym momencie zakończyć, by nie przesunąć terminu publikacji, już teraz zdajemy sobie sprawę z potrzeby wydania w przyszłości suplementu. Liczymy na to, że po ukazaniu się publikacji odezwą się rodziny właścicieli księgozbiorów prywatnych dotychczas pominiętych bądź posiadacze nieznanymi materiałami, co pozwoli wydatnie poszerzyć wiedzę na ten temat.

Ilustracją do niniejszego komunikatu niech będą ekslibrisy pochodzące ze zbiorów prywatnych pana Janusza Wasylkowskiego, które nierzadko pozostały jedynym śladem istnienia kresowej biblioteki.

Janusz Szymański

¹ E. Chwałewik: Zbiory polskie w ojczyźnie i na obczyźnie. T. 1-2. Warszawa: 1926-1927 oraz reprint: 1991

serwacji zbiorów bibliotecznych. Z kolei w grupie bibliotekarzy i konserwatorów zrodziła się idea powołania osobnego stowarzyszenia, które przejęłoby opiekę nad całokształtem prac związanych z ochroną i konserwacją zbiorów poszkodowanych w czasie powodzi. Ideę urzeczywistniono i na przełomie roku 1997/1998 powołana została do życia Ogólnopolska Rada dla Ratowania Zbiorów Bibliotecznych po Powodzi. Rada została utworzona w wyniku podpisania porozumienia pomiędzy Instytutem Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu, Biblioteki Narodowej, Biblioteki Głównej UMK i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Przewodniczącą Rady została wybrana prof. Alicja Strzelczyk, kierownik Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry UMK. Trwają obecnie prace nad programem działania 2 sekcji Rady: konserwatorskiej i profilaktyki, a w maju 1998 r. ma się odbyć robocze spotkanie z przedstawicielami bibliotek poszkodowanych i wspomagających, które zainicjuje działalność tej nowej organizacji na niwie walki ze skutkami powodzi.

Dobrym prognozykiem dla wszystkich tych działań jest wsparcie, jakie świadczy i deklaruje Ministerstwo Kultury i Sztuki. Pomoc ze strony resortu ułatwiła wykonanie wielu prac i – miejmy nadzieję – będzie odgrywać istotną rolę także w przyszłości. Przykładem jest odtworzenie zbioru mikrofilmów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu, którego koszt wyniósł 73,5 tys. zł.

Jan Wołosz

